

QISA ÖMÜR YOLUNUN SƏNƏT TABLOSU

Asəf Zeynallı - 110

Nazim KAZIMOV

Zamanın miqyasına, məkənin üföqlərinə, sənət aləminin dərinliklərinə edilən səyahətin məsafəsi olduqca uzun, sahəsi son dərəcə genişdir. Bəşər aləmində zərrədən kürəyə qədər nə varsa, hər biri ilahi sənət xariqəsidir. Hər tərəfdə insan idrakına təqdim edilən sayısız sənət nümunələri ilə kainat sanki ilahi qüdrət naxışlarının bir sərgi salonu kimidir. Bu mükəmməl sənət nümunələri sırasında Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inciləri də möhtəşəm bir təfəkkür üföqü açıq. Azərbaycan musiqi sənəti əsrlər boyu təkmilləşərək, öz tarixinin səhifələrinə bir çox sənətkarların adını yazmışdır. XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycan musiqi mədəniyyətində dərin iz qoyub getmiş bəstəkarlardan olan A.Zeynallı öz dəst-xətti, çoxşaxəli fəaliyyəti ilə Azərbaycan bəstəkarlığının məktəbinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. İlk professional musiqi təhsilli Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoq, musiqi xadimi, milli folklorumuzun tədqiqatçısı Asəf Zeynallı Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin təşəkkülü və tərəqqisində xüsusi xidmətləri olan sənətkarlarımızdandır. Məhz böyük istedadının, tükənəz yaradıcılıq eşşinin gücünə o, 23 illik ömür yolunda əsrlərin sınağından cəsarətlə çıxan, sənət dəyərini saxlayan qiymətli bir irs yaratmışdır.

Dahi Üzeyir bəy qısa, lakin mənalı və dəyərli ömür sürən Asəf Zeynallının yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək, onun gələcəkdə daha böyük sənət nailiyyətləri qazana biləcəyini vurğulamışdır: "Asəfin

əsərlərinə bir nəzər saldıqda aydın olur ki, gələcəkdə o, olduqca böyük, orijinal və dərin düşüncəli bir bəstəkar ola bilərdi". Musiqi incəsənətimizə dərin məzmunlu, milli zəminlə bağlı, formaca yeni və müasir əsərlər bəxş etmiş görkəmli sənətkar Asəf Zeynallının bu il anadan olmasının 110 illiyini qeyd edirik. Bu münasibətlə bəstəkarın vaxtilə oxuduğu və adını daşdığı Azərbaycan Milli Konservatoriyası tərkibindəki Musiqi kollecinə silsilə tədbirlər - elminəzəri konfranslar, seminarlar, konsert və xatirə gecələrinin keçirilir.

Bəstəkarlıq, pedaqoji və ictimai fəaliyyət, xalq musiqisinin toplanması, nota yazılması, Azərbaycan musiqisinin təbliği, milli musiqi alətlərinin hər cür siyasi və şovinist hücumlardan qorunması və bu kimi sahələrdə A.Zeynallı dəyərli işlər görmüş, XX əsrin əvvəllərində öz fəaliyyəti ilə Azərbaycan milli bəstəkarlıq məktəbinin formalaşmasında özünəməxsus tarixi rol oynamışdır. Bəstəkarın üslubunun əsas xüsusiyyəti miniatur formalara tez-tez müraciət etməsidir. Kamera musiqisi A.Zeynallının yaradıcılığına xas olan milli özünəməxsusluğu, melodik və harmonik dilini, bədii təxəyyülünü və novator baxışlarını özündə daha çox daşıyan və ifadə edən sahədir. Bəstəkarın fortepiano üçün yazdığı "Uşaq süitəsi", "Durna" və "Çahargah" pyesləri, fuqaları, skripka və fortepiano üçün "Muğamsayağı", violonçel və fortepiano üçün "Laylay", eyni adlı xalq mahnısı əsasında violonçel və fortepiano üçün "Qoyunlar" və bu kimi pyeslər kamera-instrumental janrın və ansambl ifaçılığının inkişafında mühüm rol oynamışdır.

A.Zeynallı uşaqlar üçün klassik fortepiano musiqisi ənənələrini davam etdirərək, "Uşaq süitəsi" ilə Azərbaycanda ilk uşaq miniatur fortepiano musiqisinin əsasını qoymuşdur. Bu gün də bu əsər uşaq musiqi məktəblərinin tədris repertuarının zənginləşdirməklə yanaşı, uşaqların musiqi qavrayışının və ifa texnikasının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Forteplano üçün yazdığı fuqaları ilə A.Zeynallı Azərbaycan ladları üzərində yazdığı mövzuları xüsusi ciddi üslublu polifonik formanın qanunauyğunluqlarına tabe etdirmişdir. Skripka ilə fortepiano üçün yazdığı "Muğamsayağı" pyesi respublikamızda milli üslubda skripka üçün yazılmış ilk əsərlərdəndir. "Bayatı-Şiraz" ladı üzərində yazdığı bu pyesində müəllif muğamın daxili lirikasını, fəlsəfi kədərinə skripka alətinin tembri, texniki imkanları və səs boyaları vasitəsilə ifadə etmişdir.

Azərbaycan musiqi ədəbiyyatında romans janrının ilk nümunələri A.Zeynallının adı ilə bağlıdır. Bəstəkar kamera-vokal musiqisinin romans və mahnı janrlarında peşəkar səviyyəli gözəl nümunələr yaratmışdır. A.Zeynallının ilk vokal əsəri "Ölkəm" romansı yüksək vətənpərvərlik hislərindən, vətənə müqəddəs sevgidən yığıldığı üçün yarandığı gündən xalq kütlələri tərəfindən sevilərək ölməzlik qazanmış və müəllifinə böyük şöhrət gətirmişdir. "Sual", "Sərhəddi", "Sevran", "Çadra" romansları da zəngin bədii obrazlılığı, emosional təsirliliyi, əlvan lad-məqam palitrası ilə seçilir. Sayca az olmasına baxmayaraq bu nümunələr özünəməxsus melodik ifadəliliyi, forma lakonikliyi, zəngin bədii obrazlılığı, əlvan lad-məqam palitrası ilə seçilir.

Romans janrı, fortepiano və kiçik ansambl pyeslərinə müraciət edən A.Zeynallı 1931-ci ildə yazdığı "Fraqmentlər" simfonik süitəsi ilə bu janrın ilk nümunəsini yaratmışdır. 7 fraqmentdən ibarət olan bu simfonik süitənin bəstəkar Türk İşçi Teatrında dram əsərlərinə yazdığı musiqi materialları əsasında bəstələmişdir. "Fraqmentlər" in musiqisi parlaq obraz məzmunu, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin konkretliyi, mövzu və lad-məqam bağlılığı ilə seçilir. Ayrı-ayrı epizodlar harmoniya və orkestr sahəsində bəstəkarın axtarışlarının uğurlu nəticəsindən xəbər verir.

Xalq musiqisindən bəhrələnən, Azərbaycan lad intonasiyalarından öz yaradıcılığında geniş istifadə edən A.Zeynallı xalq mahnılarının toplanması, nota yazılması ilə də ciddi məşğul olmuşdur. 1930-cu illərin əvvəllərində Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabineti yaranan zaman bu qurumun tərkibində ilk ekspedisiya - Qarabağ ekspedisiyasına gedən ilk bəstəkar məhz A.Zeynallı olmuşdur. Onun nota yazdığı folklor nümunələri müxtəlif janrları əhatə edir: xalq mahnıları, xalq rəqləri, təsniflər, yas-mərasim oxumaları, rəng və diringələr və s. "Dağlar", "Uzundərə", "Ləli", "Ləbüləb", "Kəklək", "Darçını", "Evləri var xana-xana", "Qarabağ şikəstəsi", "Qalanın dibində", "Bülbüllər oxur", "Gözəlim sənə" və bu kimi nümunələr A.Zeynallının folklorşünaslıq fəaliyyəti sayəsində toplanıb nota yazılmış, gələcək nəsillərə çatdırılmışdır. Bəstəkar xalq mahnılarını səs ilə fortepiano üçün işləyərək, transkripsiyanın ən gözəl nümunələrini yaratmışdır. A.Zeynallı aşıq musiqisini yüksək qiymətləndirərək, xalq yaradıcılığına və peşəkar musiqi sənəti məsələlərinə həsr olunmuş müxtəlif müşavirələrdə aşıq yaradıcılığının zənginliyini vurğulamış, aşıq musiqisinin bəstəkarlar üçün yaradıcılıq mənbəyi olduğunu təsdiqləmişdir.

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin təbliğində fəal ictimai xadim kimi A.Zeynallı o zamankı dövrdə Xalq Maarif Komissarı nümayəndələrinin Şərq simfonik konsertlərinin təşkil olunması, milli alətimiz olan tara qarşı yarıllıq, qərəzli fikirlərinə qarşı çıxaraq "Tanın müdafiəsi" məqaləsi ilə həm sözdə, həm də əməldə alovlu vətənpərvər kimi çıxış edir: "Biz Avropa musiqisinin Azərbaycanı "işğalını" əleyhinəyik. Əgər hətta biz Avropanın təsiri altına

düşsək də, buradan belə çıxır ki, biz avropalı oluruq. Biz türk olaraq qalırsaq... Tarixi rol və əhəmiyyətinə daha ağılla baxmaq lazımdır. Əgər biz köhnələri etinasız sındırırsaq, onda yeninin qurulması çox çətin əmək bahasına başa gələr."

Azərbaycanda təhsilin inkişafında aparıcı qüvvə olan müəllimlik peşəsinə önəm verən A.Zeynallı qısa ömür yolunda pedaqoji fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşdur. Həm konservatoriya, həm də texnikumda musiqi nəzəriyyəsi, solfecio, harmoniya fənlərini tədris edən A.Zeynallı tələbələrin peşəkar musiqiçisi kimi formalaşmasında səmərəli üsullar axtarıb, gənc musiqiçiləri düzgün yaradıcılıq yoluna istiqamətləndirirdi. Tələbkarlıq, məsuliyyət, təşəbbüskarlıq, qayğıkeşlik, səmimiyyət onun müəllimlik keyfiyyətləri idi. Pedaqoji fəaliyyətinin az zamanda davam etməsinə baxmayaraq, A.Zeynallının müəllimlik fəaliyyəti musiqi təhsilimiz üçün səmərəli və faydalı olmuşdur. Onun dərslər verdiyi tələbələr arasında Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli simaları yetişmişlər. Q.Qarayev, C.Hacıyev, S.Rüstəmov, T.Quliyev, Z.Bağirov, M.S.İsmayılov, Əminə Dilibəyzi kimi sənət nümayəndələri müəllimləri A.Zeynallının bütün həyatları boyu dərin hörmətlə xatırlayıb, bir müəllim, şəxsiyyət və bəstəkar kimi onun bərasində həmişə yüksək fikirlər söyləmişlər. O dövrdə Musiqi texnikumu və konservatoriyada təhsil alan tələbələrin öz ana dilində nəzəriyyə dərslərlərinə böyük ehtiyacı var idi. Musiqinin elementar nəzəriyyəsinə dair Azərbaycan dilində ilk kitabın ərsəyə gəlməsində A.Zeynallının da rolu olmuşdur.

Qismətində düşən ömrü payını A.Zeynallı da hər bir yaradıcı insan kimi fərqli yaşamış, həyat adlanan bu qısa ömür yolunda dərin iz qoymuşdur. Onun keçirdiyi ömür yolu gələcək nəsillər üçün ömək olmuş, özü isə yaddaşlarda əbədi yaşamaq üçün xoşbəxtlik zirvəsinə ucalmışdır. Tarix Asəf Zeynallı kimi ölməz şəxsiyyəti bizdən uzaqlaşdırdıqca, zaman onun bir sənətkar kimi milli - mədəni varlığını, mədəniyyətini üçün əhəmiyyətini dənə - dənə təsdiq edir.